

Vydmantų apylinkių koplytstulpiai ir kryžiai

Viena labiausiai paplitusių lietuvių liaudies meno šakų yra skulptūra. Yra gausiai išlikusių jos kūrinių iš senovės iki šių dienų. Tradicinė lietuvių liaudies skulptūra buvo kuriama bemokslų liaudies menininkų, kurie įvairaus dydžio ir charakterio statulėles, žmonių vadinamas, "Dievukais", dirbdavo iš medžio, išimtiniais atvejais iš akmens. Statulėlės būdavo gana nedidelės, nuo 15 iki 40 centimetrų, ir tik retai kada prašokdavo metrą aukščio.

Beveik nėra duomenų apie šios liaudies meno šakos atsiradimą. Pirmos konkretesnės istorinės žinios apie liaudies skulptūrą siekia aštuoniolikto amžiaus vidurį.

Medinė liaudies skulptūra buvo talpinama į mažosios architektūros paminklus, vadinamus stogastulpiais, koplytstulpiais, kryžiais ir koplytėlėmis, pritvirtinamomis prie medžio kamieno, arba – didesnės, pastatytos ant kalvelių. Artimųjų pagerbimui antkapiniai paminklai buvo statomi kapinėse. Tokie pat paminklai prie kelių, kryžkelių ar pamiškių buvo statomi reikšmingiems gyvenimo įvykiams atsiminti, pav. , pasibaigus karams, sukilimams. Namuose buvo statomi gimus šeimos nariui, atsitikus kokiai nors nelaimei, namų, pasėlių apsaugai nuo gaisrų ir kitų bėdų. Bene labiausiai mėgstama liaudies meistrų skulptūra – Rūpintojėlis. Vienoje Vydmantų sodyboje jis pavadintas Aprūpintojėliu. Anot sodybos šeimininkės, tai yra senovinis ir tikrasis tokio tipo skulptūros pavadinimas. Su didele meile vaizduojama Dievo motinos kančia – "Pieta". Sodyboms nuo gaisro saugoti į koplytėles būdavo įkeliamos šv. Florijono, šv. Agotos statulėlės, laukus, pasėlius sergėjo šv. Izidorius. Kiekvienu atveju buvo iš anksto numatoma paminklo paskirtis ir vieta. Paminklą statant dalyvaudavo visos apylinkės žmonės. Ilgainiui imta statyti ir norint papuošti sodybą.

Tarybiniais metais Lietuvoje daug skulptūrėlių buvo sunaikinta, didelė dalis nukeliavo į muziejų fondus, pas privačius kolekcionierius. Prasidėjus Atgimimui Lietuvos kaimo sodybos ir gyvenvietės vėl pradėtos puošti koplytstulpiais ir kryžiais. Viena po kitos keletas skulptūrų atsirado ir Vydmantų gyventojų kiemuose. Gyvenimui einant į priekį, keičiantis kartoms, sodybų šeimininkams, po keleto dešimtmečių gali nebebūti aišku, kas ir kada pastatė vieną ar kitą paminklą. Todėl pradėtas šis kraštotyros darbas, papildomas nauja medžiaga, jei apylinkėje atsiranda naujas kryžius ar koplytėlė. Darbas bus tęsiamas, jame turės būti įrašai ir apie tai, jei paminklas dėl kokių nors priežasčių bus sunaikintas.

Seniausieji Vydmantų apylinkių kryžiai stovi Kiauleikių kaimo kapinaitėse. Jos veikė iki 18 amžiaus pabaigos. Ten palaidota daug mirusių nuo maro, choleros, šiltinės, kitų užkrečiamų ligų, todėl kapinaitės imtos vadinti maro kapeliais. Mirusiems artimiesiems atminti ir gyviesiems nuo ligų apsaugoti kaimiečiai kapinaitėse statė aukštus ažuolinius kryžius ir medines koplytėles su šventųjų skulptūrėlėmis. Sanitariniais sumetimais kapinaitėse nuo 18 a. pabaigos uždrausta laidoti, jos apjuostos žemių pylimu ir grioviu. Mažieji architektūros paminklai ėmė nykti. Ir tik 1924 – ais metais kiauleikiškiai jų vietoje pastatė tris gražiai ornamentuotus ažuolinius kryžius, o priešais juos – koplytėlę, į kurią perkėlė senąsias „Šventosios trejybės“, skulptūras. Elena Šimkutė, 1928 – ais metais gimusi Kiauleikių kaime, ten užaugusi, dabar gyvenanti Vydmantuose, prisimena, kad vaikystėje su mama ir kaimynais eidavo prie senųjų kryžių bei koplytėlės melstis, giedoti. Kitas labai senas kryžius buvo Kiauleikių kaime ties kryžkele, prie ūkininko Vitkaus sodybos. Prasidėjus Europoje 2 – am pasauliniam karui, kad nelaimės ir negandos aplenktų Kiauleikius, gyventojai surinko pinigų ir senojo kryžiaus vietoje gausiai

ornamentais išpuoštą didelį, apie 5- ių m. aukščio ąžuolinį kryžių ir medinę koplytėlę su šventųjų skulptūrėlėmis. Elena Šimkutė prisimena, kaip 1939-ais metais į kryžiaus pašventinimą susirinko visi Kiauleikių kaimo gyventojai, atėjo žmonių ir iš Vydmantų. Toje vietoje kryžius išstovėjo beveik 30 metų. Susikūrus kolūkiams, kryžius su koplytele atsidūrė centrinėje sankryžoje. Kad nebūtų sunaikintas, 1965-ais metais vietinės kolūkio valdžios parėdymu buvo pergabentas į maro kapelius. Ten nukeliavo ir koplytėlė. Dabar maro kapeliuose stovi du labai seni kryžiai. Nors ant jų nėra jokių pastatymo datų, anot liudytojų, tai tie patys 1924-ais m. pastatytieji kryžiai. Šalia jų yra didžiausias, su išdrožta 1939-ų m. data kryžius bei abi koplytėlės. Elena Šimkutė prisimena, kad apie 1964-1965-uosius metus į kapinaites atėjo nepažįstamas žmogus ir susirinko koplytėlėse buvusias šventųjų skulptūreles. Artimesni kaimynai bandė vyti, bet tas žmogus tikriausiai kuo nors nuvažiavo. Daugiau tų skulptūrėlių niekam niekur neteko matyti, tikriausiai jos pakliuvo į privačią kolekciją.

E. Šimkutė prisimena, kad „Šventosios šeimos“ skulptūrėlės buvo iš dažyto medžio, šv. Marija ir šv. Juozapas apie 80-90 cm. aukščio, jie už rankų laikė Jėzų- vaiką, maždaug 60 cm. dydžio. Kitoje koplytėlėje buvo apie 90 cm. aukščio šv. Marijos skulptūrėlė, taip pat medinė, dažyta. E. Šimkutė prisimena vaikystėje žavėjusis balta šventosios suknele ir žydrą jos kaspinu. Dabar didesnėje, senojoje koplytėlėje, kuri maro kapeliuose stovi nuo 1924-ų m. yra nedidelė, apie 50 cm. Skulptūrėlė, vaizduojanti šv. Mariją. Jokio užrašo ant jos nėra.

1997-ais metais kaimo kryžius buvo pastatytas Vydmantuose, būsimos bažnyčios statybos vietoje. Jį padarė tautodailininkas Raimundas Puškorius, pašventino Žemaitijos vyskupas Antanas Vaičius. Kryžius tapo tikinčiųjų bendruomenės susibūrimo vieta. Pavasarį čia renkamas gegužinių pamaldų, rudenį- spalio mėnesį – kalbamas Rožinis. Ir gegužyje, ir spalyje žmonės ateina kiekvieną dieną ne tik bendrai giesmei ir maldai, bet ir pabūna kartu, atitrūksta nuo kasdienos rūpesčių. Kryžius jau turi ir savo istoriją. 1997-ų m. spalio viduryje vydmantiškis Kazimieras Gudauskas, kažko supykęs ant besimeldžiančių moterų, bandė kryžių nupjauti. Kiek įkaušęs smurtautojas buvo praeinančių jaunuolių sulaikytas ir perduotas policininkui. ąžuoliniame kryžiaus kamiene liko nedidelis randas. 2001-ais m. kryžius, buvęs šviesios natūralaus medžio spalvos, buvo nudažytas tamsia spalva.

1.

2.

1, 2 – senieji Kiauleikių kaimo maro kapelių kryžiai, statyti apie 1924 – uosius metus.

1.

2

1. Senoji maro kapelių koplytėlė, statyta apie 1924 – uosius metus.
2. Šv. Marijos skulptūrėlė senojoje koplytėlėje.

1939 - ais m. statytas Kiauleikių kaimo kryžius ir prie jo buvusi koplytėlė.

Vydmantų kaimo kryžius . Pastatytas būsimos Vydmantų bažnyčios statybos vietoje . Kryžių padarė kretingiškis tautodailininkas Raimundas Puškorius. 1997 m. 06 . 22 d . kryžių pašventino Žemaitijos krašto vyskupas Antanas Vaičius .

Prie kaimo kryžiaus Vydmantų tikintieji renkasi pavasarį – gegužinių pamaldų bei rudenį – spalio mėnesį kalbėti Rožinio. Ir gegužėje, ir spalį žmonės ateina kiekvieną dieną ne tik bendrai širdingai giesmei ir maldai, bet ir pabūna kartu, atitrūksta nuo kasdienos rūpesčių. Kryžius tapo bendruomenės susijimo vieta, prižiūrima ir tvarkoma jų pačių rankomis.

R.Girskienės nuotraukoje – gegužinės pamaldos 1998 m. pavasarį.

Kryžius Reginos ir Adolfo Sendrauskų sodyboje. Pastatytas ir pašventintas 1999 – aisiais m. abiejų šeimininkų 85 –ųjų gimimo metinių proga. Kryžiaus statymo iniciatoriai –Sendrauskų vaikai Donatas, Adolfas ir Janina. R. Ir A. Sendrauskų gimtinė – Notėnų parapija Skuodo raj. Kūlalių kaimas. Sodyboje augo didelis ąžuolas, kurį nupjovę iš gautos medienos padarė du kryžius. Vienas liko sodyboje Kūlaliuose, antras pastatytas Vydmantuose. Kryžių padarė Jonas Dovainis.

Koplytėlė Algio ir Birutės Serapinų sodyboje. Ją 1990-ais metais pastatė pats sodybos šeimininkas. Intencija - anūkui Donatui labai patikdavo koplytėlės, vadino jas mažom bažnytėlėm. Koplytėlėje yra šv. Marija ir Aprūpintojėlis. Ją 1990-ais metais pašventino Kunigas Astijus Kungys. Fundatoriai - sodybos šeimininkai Algis ir Birutė Serapinai.

Koplytstulpis Anzelmo ir Adelės Siurblių sodyboje. Pastatytas 1995 m. Intencija - kad būtų jauki lietuviška sodyba su visais seniau buvusiais atributais. Fundatoriai - Adelė Siurblienė. Padarė liaudies meistras Šilas iš Kulių kaimo Plungės raj. Skulptūrėles išdrožė senasis Skiesgilas iš Kretingos. Jos yra koplytėlės viduje. Tai Rūpintojėlis, Angelas sargas, šv. Marija su angelais ir šv. Juozapas. Koplytėlė stovės tol, kol bus gyvi namo šeimininkai. Jie ją perduos dukrai Renatai.

Koplytstulpis Liudo ir Magdelenos Latakų sodyboje. Pastatytas 1991-ais metais. Pastatymo intencija - toks pat koplytstulpis buvo vyro tėviškėje Šateikių Rūdaičiuose Plungės raj. Senoje sodyboje koplytstulpis sunyko, toks pat pastatytas šitoje. Koplytstulpyje yra šv. Jurgio statulėlė, nes M. Latakienės tėvas buvo Jurgis Grišmanauskis, šv. Rokas - namų sergėtojas, šv. Marija ir Aprūpintojėlis. Šventųjų skulptūrėlės iš medžio išdrožė Šopaga iš Kretingos, patį kryžių padarė Juozas Šakinis iš Kretingos. Fundatoriai - namo šeimininkai. Jie norėjo, kad vaikai ir anūkai žinotų, kad čia yra tėviškė, kad tai būtų tauri tąsa to, kas buvo tėvų sodyboje.

Kryžiaslūpis Algio ir Birutės Serapinų sodyboje. Pastatymo intencija - Lietuvos atgimimas. Pasaga reiškia Lietuvos laimę, o varpas - Atgimimą. Perstatytas 1986 m. Fundatoriai - sodybos šeimininkai.

Koplytėlė Rimanto ir Nijolės Rimkų sodyboje. Intencija - Sibire žuvusiems ir nežinia kur palaidotiems tremtiniam, tame tarpe ir Rimanto tėveliui. Pastatyta ir pašventinta 1996 m. Meistras - Alfonsas Skiesgilas iš Kretingos.

Fundatoriai - Nijolė ir Rimantas Rimkai. Tai buvo N. Rimkienės brolio a.a. Alfredo, nuo sovietų represijų pasislėpusio Maskvoje ir likusio ten gyventi, sumanymas. Jis mirė 1993 m. Prie fundacijos prisidėjo ir jo našlė Žana. Visa koplytėlė ir joje esantis Kristus išdrožti iš vieno medžio gabalo.

Kryžius Kungių sodyboje. Pastatytas sūnaus Astijaus primicijų proga. Pašventino vyskupas A. Vaičius. Dabar jau miręs sodybos šeimininkas Liudas Kungys tokio kryžiaus norėjo jau seniai. Dar jam gyvam esant kryžių pastatė a.a. Anicetas Puškorius iš Kretingos. 1989m. Fundatoriai - Liudas ir Regina Kungiai. Kryžius stovės tol, kol bus sodyba.

Aprūpintojėlio skulptūra Juozo ir Onos Gečų sodyboje. Intencija - Lietuvos Atgimimas. Šeimininkai norėjo, kad jų sodyboje būtų taip pat, kaip O. Gečienės vaikystės sodyboje Skuodo raj. Ylakių valsčiuje Vabalių kaime. Ten buvo Aprūpintojėlis ir kryžius. Per karą jie nugriauti sunyko. Jų atminimui 1990 m. Pastatytas Aprūpintojėlis, kurį išdrožė a.a. Anicetas Puškorius iš Kretingos. Fundatoriai - Juozas ir Ona Gečai. 1990 m. Skulptūrą pašventino Kunigas Astijus Kungys. Šeimininkai nori, kad ji būtų sodyboje tol, kol bus pati sodyba. Nuotraukoje - prie Aprūpintojėlio anūkė Vilija Gabrielė Gečaitė.

Kryžius Zitos ir Sauliaus Rimkų sodyboje.

Pastatytas 1990-ais metais iš ąžuolo, parvežto iš Šventosios girios. Fundatoriai – mama Afrozina Petreikienė ir Saulius bei Zita Rimkai. Kryžiaus pastatymo intencija buvo mamos noras dukros Zitos sodyboje turėti tokį kryžių, koks buvo jų senoje sodyboje. Kalgraužių kaime, pastatytas 1918 m. Dabar šis iš Jašinskių sodybos pervežtas kryžius stovi Donėlių sodyboje prie šventosios girininkijos, prie didžiųjų ir mažųjų tako. Dabartinį kryžių drožė ir statė Algis Serapinas iš Vidmantų.

Kraštotyros darbo ir nuotraukų autorės: Vydmantų bibliotekininkės Romutė Girskienė ir Eugenija Zagorskienė.

Naudota literatūra:

- “Lietuvių liaudies menas”. Valst. grož. lit. I – kl. Vilnius, 1963 m.
- J. Kanarskas. “Kiauleikių kaimas”. “Švyturys” raj. 1994 09 10 – 09 14 d.